
РОЗДІЛ І. ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

УДК 378.81'42]:378.147:002.1

DOI 10.5281/zenodo.1493099

ЛІНГВІСТИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ – МІСТОК ДО МОВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

Навальна М. І.

У статті здійснено огляд лінгвістичних дисциплін, які передбачені навчальними планами для студентів вишів – майбутніх документознавців. Зосереджено увагу на нормативності мови як важливої складової навчальних дисциплін, окреслено шляхи покращення культури мови майбутніх фахівців через уведення додаткових мовознавчих дисциплін.

Зроблено висновки, що оволодіння новими навичками і знаннями у сфері культури мови та стилістики й вдосконалення наявних – невіддільне від поглиблення розуміння основних характерних властивостей української мови як засобу спілкування і передачі інформації. Лінгвістичні дисципліни є містком до мовної культури документознавців, яка є визначальною складовою загальної культури фахівців. Тому вбачасмо в перспективі продовжити обмін досвідом між лінгвістами, педагогами, іншими спеціалістами в обговоренні питання поглибленого вивчення літературної мови документознавцями.

Ключові слова: українська мова, мовна культура, норми літературної мови, професійне мовлення.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ДИСЦИПЛИНЫ – МОСТ К ЯЗЫКОВОЙ КУЛЬТУРЕ БУДУЩИХ ДОКУМЕНТОВЕДОВ

Навальная М. И.

В статье сделан обзор лингвистических дисциплин, предусмотренных учебными планами для студентов вузов – будущих документоведов. Сосредоточено на нормативности языка как важной составляющей учебных дисциплин,

определены пути улучшения культуры речи будущих специалистов путем введения дополнительных языковых дисциплин.

Сделаны выводы, что овладение новыми навыками и знаниями в сфере культуры речи и стилистики и совершенствования имеющихся – неотделимо от углубления понимания основных отличительных свойств украинского языка как средства общения и передачи информации. Лингвистические дисциплины есть мостом к языковой культуре документоведов, которая является определяющей составляющей общей культуры специалистов. Поэтому видим в перспективе продолжить обмен опытом между лингвистами, педагогами, другими специалистами в обсуждении вопроса углубленного изучения литературного языка документоведов.

Ключевые слова: *украинский язык, языковая культура, нормы литературного языка, профессиональная речь.*

LINGUISTIC DISCIPLINES – BRIDGE TO LINGUISTIC CULTURE OF FUTURE DOCUMENT SPECIALISTS

Navalna M. I.

The article surveys the linguistic disciplines that are envisaged by the curricula for students of universities – future document scientists. The attention is focused on normative of language as an important component of educational disciplines, it is outlined the ways of improving the speech culture of future specialists by adding extra linguistic disciplines.

It is concluded that mastering new skills and knowledges in the scope of language culture and stylistics and improvement of available ones is inseparable from deepening of understanding of the main features of the Ukrainian language as a means of communication and information transmission. Linguistic disciplines are a bridge to the linguistic culture of document scientists, which is a key component of the general culture of specialists. Therefore, we are set to continue in the future the exchange of experience between linguists, teachers and other specialists in discussing the issue of in-depth study of the literary language by document scientists.

Keywords: *Ukrainian language, linguistic culture, norms of literary language, professional speech.*

Постановка проблеми. Молодь – це не тільки майбутнє України, а й наша сучасність, яка несе в собі дух нового. Молоді українці, завдяки зусиллям багатьох поколінь українських патріотів, зростають і формуються як особистості у самостійній суверенній державі. За роки незалежності в нашій країні відбулися процеси, які надзвичайно змінили соціальне, матеріальне, політичне, культурне становище. Саме тому проблеми молодого покоління стали об'єктом зацікавлень і досліджень педагогів, соціологів, політиків, учених-українознавців, лінгвістів. Актуальними, зокрема, є питання мовної культури сучасної молоді як вагомий чинник збереження вірності рідній українській мові.

Володіння рідною мовою, вміння спілкуватися, вести гармонійний діалог і добиватися успіху в процесі комунікації, вміння сприймати й осмислювати зміст промови, а також уміння цілеспрямовано будувати висловлювання і продукувати тексти – важливі складові професійних умінь у різних сферах діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань літературної норми та ділового професійного мовлення зверталися як дослідники попередніх десятиліть: А. П. Коваль, М. М. Пилинський [5; 7], так і сучасні лінгвісти П. С. Дудик, С. Я. Ермоленко, Т. А. Коць та ін. [1; 2; 3; 6]. До тепер питання культури мови, зокрема мови професійного спілкування актуальне як для фахівців усталених професій, так і для професій, які популярні на сучасному етапі розвитку суспільства.

Мета статті – зробити огляд лінгвістичних дисциплін, які передбачені навчальними планами для студентів вишів – майбутніх документознавців, звернути увагу на нормативність мови як важливу складову навчальних дисциплін, окреслити шляхи покращення культури мови майбутніх фахівців через введення додаткових мовознавчих дисциплін.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ ст. зріс документообіг, що є важливою складовою діяльності й

обов'язковим елементом управління будь-якої установи, організації, підприємства. Ділові папери повинні бути правильно складені, системно зберігатися і оптимально переміщатися. З розвитком економіки збільшуються інформаційні потоки і кількість документів у всіх сферах діяльності людини. Тому в наші дні зростає попит на досить нову професію – документознавець.

Документознавець – це фахівець, який займається реєстрацією та обліком документації. Близькими професіями є секретар, архівіст, діловод. Перед вишами постало завдання готувати документознавців, які володіють не тільки фаховими навичками, але й нормами літературної мови.

У вищій школі послуговуємося здебільшого термінами-словосполученнями «мова професійного спілкування (професійна мова)» та «фахова мова».

Мова професійного спілкування (професійна мова) – це функціональний різновид української літературної мови, яким послуговуються представники певної галузі виробництва, професії, роду занять. Як додаткова лексична система професійна мова, не маючи власної специфіки фонетичного та граматичного рівнів, залишається лексичним масивом відповідної мови.

Фахова мова – це сукупність усіх мовних засобів, якими послуговуються у професійно обмеженій сфері комунікації з метою забезпечення порозуміння між людьми, які працюють у цій сфері. Особливості її зумовлюють мета, ситуація професійного спілкування, особистісні риси комуніканта і реципієнта (мовна компетенція, вік, освіта, рівень інтелектуального розвитку). Залежно від ситуації і мети спілкування доречно й правильно добираються різноманітні мовні засоби висловлення думки: лексичні, граматичні, фразеологічні тощо. Словосполуки «мова професійного спілкування (професійна мова)» та «фахова мова» вважаємо синонімічними.

Володіти мовою професійного спілкування означає: вільно послуговуватися усім багатством лексичних засобів з фаху; дотримуватися граматичних, лексичних, стилістичних, акцентологічних та інших норм професійного спілкування;

знати спеціальну термінологію, специфічні найменування відповідної професійної сфери; використовувати усі ці знання на практиці, доречно поєднуючи вербальні й невербальні засоби спілкування.

У ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» в навчальній програмі з підготовки документознавців передбачені такі лінгвістичні дисципліни: «Українська мова за професійним спрямування», «Науково-технічна термінологія», «Документна лінгвістика» та «Стилістика ділового мовлення та редагування».

Курс «Українська мова (за професійним спрямування)» передбачає формування національно-мовної особистості, а також вироблення в майбутніх спеціалістів професійно зорієнтованих умінь та навичок досконалого володіння українською літературною мовою у фаховій сфері. Ставиться завдання сформуванню мовної компетенції майбутніх фахівців, що містить знання і практичне оволодіння орфоепічними, лексичними, стилістичними, граматичними нормами літературної професійної мови; навички самоконтролю за дотриманням мовних норм у спілкуванні; вміння та навички мовної поведінки у професійній сфері; навички усного та писемного мовлення, зорієнтованого на професійну специфіку; навички оперування фаховою термінологією, редагування, корегування та перекладу текстів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен: знати теоретичні засади нормативної української літературної мови та вміння: давати визначення основних понять; розпізнавати норми літературної мови, відповідно до норм вживати словосполучення, речення; стилістично правильно оформлювати свою думку; правильно використовувати різні мовні засоби залежно від сфери й мети спілкування; послуговуватись всім лексичним багатством української мови; користуватись термінологічними, енциклопедичними та загально-мовними словниками.

Навчальний курс «Науково-технічна термінологія» передбачає формування на основі теоретичних знань і загальних відомостей про науково-технічну термінологію,

практичних навичок високого фахового рівня інформаційної культури спеціаліста. Завданнями курсу є: ознайомити студента з історією формування української науково-технічної термінології в контексті розвитку європейських терміносистем у ХІХ-ХХІ ст.; виявити закономірності основних етапів становлення і розвитку галузевих терміносистем і термінознавства в Україні; з'ясувати статус сучасного термінознавства в системі розділів науки про мову та галузевих дисциплін; визначити основні аспекти українського термінотворення і терміновжитку; виявити лексико-семантичні особливості термінів української мови; проаналізувати особливості варіантних і синонімічних терміноодиниць у галузевих терміносистемах; виявити відмінності між історично сформованими напрямками розвитку українських галузевих терміносистем; проаналізувати теоретичні засади укладання наукових текстів різного стильового й жанрового спрямування (навчально-довідкові, власне наукові тексти, лексикографічні статті, усні виступи тощо); сформувати практичні вміння та навички укладання різножанрових наукових текстів.

Метою викладання дисципліни «Документна лінгвістика» є надання студентам необхідних теоретичних знань і початкових практичних навичок застосування, аналізу та удосконалення лінгвістичної складової й супутніх явищ інформаційно-комунікативної діяльності. Вивчення дисципліни «Документна лінгвістика» частково базується на знаннях і вміннях, які отримані студентами при вивченні дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» та інших дисциплінах. У результаті вивчення дисципліни студент повинен знати: теоретичні основи документної лінгвістики та сферу її використання; теоретичні основи лінгвістичної структури мови та мовлення у діловій сфері; теоретичні основи та методи аналізу тексту й дискурсу як напрямку міждисциплінарного вивчення; теоретичні основи лінгвістичних та паралінгвістичних засобів документних текстів. У результаті вивчення дисципліни студент повинен вміти: здійснювати лінгвістичний аналіз документних текстів; застосовувати лінгвістичні та паралінгвістичні засоби в рукописних, друкованих та віртуальних документних текстах.

Курс «Стилістика ділового мовлення та редагування» передбачає засвоєння студентами-документознавцями лексико-граматичних норм українського літературного мовлення, особливостей офіційно-ділового стилю, доцільність використання мовних одиниць різних рівнів у конкретній ситуації мовлення, у тому чи іншому функціональному стилі. Підготовлений фахівець повинен уміти: правильно користуватися мовою у діловій сфері спілкування, знаходити найдоцільніші лексико-граматичні засоби для кожної конкретної мовленнєвої ситуації, доцільно використовувати різнорівневі мовні одиниці у функціональних стилях українського мовлення.

Отже, навчальна програма для документознавців містить достатню кількість лінгвістичних дисциплін, завданнями яких передбачено вивчення норм літературної мови, що й визначає мовленнєву культуру майбутніх фахівців. Було б доречно розглянути при наступних плануваннях вивчення курсу «Культура мови і стилістика», що є передумовою суттєвого розширення освітнього кругозору майбутніх фахівців. Особливістю цієї дисципліни порівняно з іншими гуманітарними курсами є те, що вона забезпечує розвиток споконвічних людських здібностей усної та писемної форм мови, що виступають передумовами будь-якої інтелектуальної та мовленнєвої діяльності. Удосконалення мовних і розумових навичок людини створює умови для розвитку його здатності орієнтуватися в динамічному інформаційному просторі. Через це сфера застосування знань і умінь, що здобувалися б студентами в ході вивчення курсу «Культура мови і стилістика», носила б універсальний характер, таким чином акумулюючи та систематизуючи знання, вміння, навички, отримані на аналізованих лінгвістичних курсах. Метою названого навчального курсу є підвищення рівня практичного володіння сучасною українською літературною мовою, розвитком комунікативних навичок студентів у різних сферах вживання української мови, письмовій та усній його різновидах. При цьому слід враховувати багатоаспектність поняття культури мови, що представляє собою такий набір і таку організацію мовних засобів, які в певній ситуації спілкування при

дотриманні сучасних мовних норм і етики спілкування дозволяють забезпечити ефективність у досягненні визначених комунікативних завдань.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Оволодіння новими навичками і знаннями у сфері культури мови та стилістики й вдосконалення наявних – невіддільне від поглиблення розуміння основних характерних властивостей української мови як засобу спілкування і передачі інформації, а також розширення загальногуманітарного світогляду, що спирається на володіння багатим комунікативним, пізнавальним і естетичним потенціалом української мови.

У цілому варто зауважити, що лінгвістичні дисципліни є містком до мовної культури документознавців, яка є визначальною складовою загальної культури фахівців. Тому вбачаємо в перспективі продовжити обмін досвідом між лінгвістами, педагогами, іншими спеціалістами в обговоренні питання поглибленого вивчення літературної мови документознавцями.

Список використаних джерел

1. Дудик П. С. Стилістика української мови : [навч. посібн.]. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
2. Єрмоленко С. Просторова і часова глибина літературної норми : Хроніка. Літературна мова в теорії і практиці // Дивослово. 1999. № 4. С. 61–65.
3. Єрмоленко С. Я. Стильові різновиди української мови // Українська мова : Енциклопедія / [Редкол. : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін.]. 3-є вид., зі змін. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. С. 678–679.
4. Коваль А. П. Ділове спілкування / А. П. Коваль : [навч. посібник]. Київ: Либідь, 1992. 280 с.
5. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. Писемне та усне ділове спілкування. [вид. 3-є]. Київ: Вища школа, 1982. 287 с.
6. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі. Київ: Логос, 2010. 303 с.

7. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль / АН УРСР; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ: Наук. думка, 1976. 288 с.

References

1. Dudyk P. S. *Stylistyka ukraïnskoi movy* [Stylistics of the Ukrainian language] [navch. posibn.]. K. : Vydavnychiy tsentr «Akademiia», 2005. 368 s.
2. Yermolenko S. *Prostorova i chasova hlybyna literaturnoi normy : Khronika. Literaturna mova v teorii i praktytsi* [Spatial and temporal depth of the literary norm: Chronicle. Literary language in theory and practice] // *Dyvoslovo*. 1999. № 4. S. 61–65.
3. Yermolenko S. Y. *Styliovi riznovydy ukraïnskoi movy* [Style variations of the Ukrainian language] // *Ukraïnska mova : Entsyklopediia* / [Redkol. : Rusanivskiy V. M. (spivholova), Taranenko O. O. (spivholova), Ziabliuk M. P. ta in.]. 3-ie vyd., zi zmin. i dop. K. Vyd-vo «Ukr. entsykl.» im. M. P. Bazhana, 2007. S. 678–679.
4. Koval A. P. *Dilove spilkuvannia* [Business communication] [navch. posibnyk]. K. Lybid, 1992. 280 s.
5. Koval A. P. *Kultura dilovoho movlennia. Pysemne ta usne dilove spilkuvannia* [Culture of business broadcasting. Written and oral business communication] [vyd. 3-ie]. K. Vyshcha shkola, 1982. 287 s.
6. Kots T. A. *Literaturna norma u funktsionalno-styliovii i strukturnii paradyhmi* [Literary norm in the functional-style and structural paradigm] K. Lohos, 2010. 303 s.
7. Pylynskyi M. M. *Movna norma i styl* [Language norm and style] AN URSR; Instytut movoznavstva im. O. O. Potebni. K. Nauk. dumka, 1976. 288 s.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Навальна Марина Іванівна, доктор філологічних наук, професор кафедри документознавства
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Набережна, б. 4, кв. 3, м. Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна 08404
e-mail: mnavalna@gmail.com

ДАнные ОБ АВТОРЕ

Навальная Марина Ивановна, доктор филологических наук, профессор кафедры документоведения
ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогический университет имени Григория Сковороды»
ул. Набережная, д. 4, кв. 3, г. Переяслав-Хмельницький, Киевская обл., Украина 08404
e-mail: mnavalna@gmail.com

DATA ON AUTHOR

Navalna Maryna I., Doctor of Philological Sciences, Professor of Document Science Department
Pereiaslav-Khmenytskyi Hryhorii Skovoroda Pedagogical University Ukraine, Kyiv region, Pereiaslav-Khmelnyskyi, Naberezhna Street 4, app. 3, 08404
e-mail: mnavalna@gmail.com

УДК 811.161.2'367.332

ТИПОЛОГІЯ ДЕТЕРМІНАНТНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ МОВОЗНАВСТВІ

Грозян Н. Ф.

У статті схарактеризовано фонові детермінанти в українській мові, опрацьовано традиційні й нові підходи в їхньому дослідженні. Визначено специфіку засобів ускладнення семантико-синтаксичної структури речення. Особливу увагу приділено локальним і темпоральним детермінантам, що є експозиціями щодо всього висловлення. На прикладах доведено, що типи детермінантів продуктивно використовуються в сучасному українському художньому мовленні, фонові семантичні поширювачі виконують конкретизаційну атрибутивну функцію щодо всього змісту висловлення та виступають іманентними характеристиками мовленнєвої ситуації.

Ключові слова: локальні та темпоральні детермінанти, фонові детермінанти, детермінантний зв'язок, семантичні поширювачі.